ՀՏԴ 34.(340.5) Քրեական իրավունք և կրիմինոլոգիա

ՇՈՐԹՄԱՆ ՀԱՆՑԱԿԱԶՄԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Էրիկ ԱՐԶՈՒՄԱՆՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ *շորթում, շանտաժ, հարկադրանք, բռնություն, սպառնալիք, ազատ կամահայտնության իրավունք*

Ключевые слова: *вымогательство, шантаж, понуждение, насилие, угроза, право на свободное волеизъявление.*

Key words: *extortion, blackmail, coercion, violence,threat, the right of free expression ofwill.*

Э.Арзуманян

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОСТАВА ВЫМОГАТЕЛЬСТВА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Статья посвящена анализу состава вымогательства,содержащегося вуголовных кодексах зарубежных стран. В ней представлены особенности и типичные черты правового регулирования вымогательства, в частности, Европейских стран, имеющих образцовую для нашей республики правовую систему; выделены сходства и различия норм уголовной ответственности за вымогательство; определены понятия вымогательства и шантажа в соответствии с уголовными кодексами этих стран. Ценность статьи состоит в том, что в ней способом сравнительного анализа автором выявляются недостатки ст. 188-ой Уголовного кодекса Нагорно-Карабахской Республики, и предлагаются конкретные предложения, которые могут оказать значительную роль в дальнейшем совершенствовании уголовного законодательства страны.

E.Arzoumanyan

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF EXTORTION IN OTHER COUNTRIES

The present article analyzes the crime of extortion framedin the criminal codes of foreign countries. The article presents peculiarities and typical features of the legal regulation of extortion particularly in European countries having exemplarylegal systemfor our country. In the article are alsohighlighted similarities and differences between the normsof criminal responsibility for extortion, defined notions of extortion and blackmail, in accordance with the provision of mentioned countries' Criminal Codes. The value of the work is thatthe author through the method of comparative analysis detected the shortcomings of Article 188 of the Criminal Code of the Republic of Nagorno-Karabakh and gave specific suggestions which could significantly impact the further effective developmentof the criminallegislation of the country.

Արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված հանցակազմերի վերլուծությունը և դրանց համեմատումն ու համադրումը ներպետական իրավակարգավորումների հետ ինքնանպատակ չեն և միտված են այդ երկրների լավագույն փորձի ուսումնասիրությանը և կարող են էական ազդեցություն ունենալ ԼՂՀ քրեական օրենսգրքի հետագա արդյունավետ լրամշակման համար: Հատկանշական է, որ զարգացած իրավական համակարգ ունեցող պետություններում բավականաչափ մեծ ուշադրություն է հատկացված սեփականության իրավունքի համապարփակ պաշտպանությանը՝ տարբեր, այդ թվում նաև քրեաիրավական միջոցներով:

Մեծ տեմպերով վեր ընթացող հանցագործությունների կորը ստիպում է մշակել քրեական քաղաքականության նոր ուղղություններ՝հաշվի առնելով հանցագործությունների բնույթն ու դրանց զարգացման շարժընթացը: Այդ պայքարում ուղենիշային եղել և շարունակում է մնալ հակազդեցությունը սեփականության դեմ ուղղված հանցագործություններին, որոնց շարքում է նաև շորթումը:

Անկասկած է, որ շորթումը բոլոր ժամանակներում ոչ միայն սպառնալիք, այլև մեծ խոչընդոտ է հանդիսացել ինչպես կազմակերպաիրավական ցանկացած ձև ունեցող իրավաբանական անձանց (կազմակերպությունների, հաստատությունների, հիմնարկների և այլն), այնպես էլ ֆիզիկական անձանց կենսագործունեության համար առհասարակ: Այս հանցագործության տարածվածությունը ժամանակի ընթացքում ոչ միայն չի նվազել, այլև ընդհակառակը՝ նոր ծավալներ է ստացել՝ շոշափելով ավելի ու ավելի մեծ քանակությամբ անձանց շահեր: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը և դրանց լայն կիրառությունը կյանքի տարբեր

ոլորտներում նպաստել են այս արատավոր երևույթի տարածմանը, քանի որ հանցավորների առջև բացվել են իրենց անօրեն պահանջների ներկայացման և դրանց կատարմանը հասնելու նոր ուղիներ: Ուստի շորթման դեմ պայքարը եղել և շարունակելու է մնալ պետության քրեական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը:

ԼՂՀ քրեական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է շորթման հասկացությունը, որի համաձայն՝ շորթումը՝ անձի կամ նրա մերձավորի մասին արատավորող կամ անձի կամ նրա մերձավորի իրավունքներին ու օրինական շահերին էական վնաս պատճառող տեղեկություններ հրապարակելու, ինչպես նաև անձի կամ նրա մերձավորի նկատմամբ բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ անձի, նրա մերձավորի գույքը կամ այլ անձանց տնօրինության կամ պահպանության տակ գտնվող գույքը ոչնչացնելու (վնասելու) սպառնալիքով ուրիշի գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքը հանձնելու կամ գույքային բնույթի այլ գործողություններ կատարելու պահանջն է:

Նշված հոդվածի թերությունները վեր հանելու նպատակով, ինչպես նաև շորթման հանցակազմի լավագույն մոդելի ձևավորման նախադրյալներ ստեղծելու հարցում միջազգային դրական փորձի ուսումնասիրության ուղենիշային դերը կարևորելով՝ հարկ ենք համարում գլխավորապես անդրադարձ կատարել Եվրոպական երկրների քրեական օրենսգրքերի՝ շորթման վերաբերյալ իրավակարգավորումներին: Բանն այն է, որ հետխորհրդային պետությունների օրենսդիրների մոտեցումները այս հարցում էապես չեն տարբերվում: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այս երկրների քրեական օրենսգրքերը հիմնականում կառուցված են «մոդելային» քրեական օրենսգրքի հիման վրա և շատ հարցերում աչքի են ընկնում համանման մոտեցումներով:

Հարկ է նկատել, որ շորթման և շանտաժի դեմ պայքարին հատկացված տեղը մեզ համար օրինակելի իրավական համակարգ ունեցող արտասահմանյան մի շարք երկրներում անչափ մեծ է՝ պայմանավորված այդ հանցավոր արարքների տարածվածությամբ և դրանց հանրային բարձր վտանգավորությամբ: Նշվածը հիմնավորվում է նաև նրանով, որ շորթումը, ինչպես նաև շանտաժը՝ որպես հանցավոր ոտնձգություններ, իրավական ակտերում հայտնվել են շատ դարեր առաջ: Դեռ հռոմեական իրավունքում հնարավոր էր հանդիպել crimen repetundarum անվանվող իրավախախտումներ (շորթում կամ պաշտոնատար անձի կողմից բռնությամբ զուգորդված պահանջներ[1]):

Անգլիական իրավունքում հանդիպում էին շորթման էությունն արտացոլող մի քանի ձևակերպումներ, որոնք են՝

1) գույք տալուն հարկադրելը բռնության կամ սպառնալիքի գործադրման գրավոր կամ բանավոր պահանջով,

2) գույք տալուն հարկադրելը կամ որևէ պաշտոնի նշանակելուն հարկադրելը՝ տուժողի կամ երրորդ անձի արժանապատվությունը ոտնահարող նամակի մասին բարձրաձայնելով կամ դրա սպառնալիքով,

3) սպառնալիքի, բռնության կամ հարկադրման այլ եղանակներով որևէ գործողություն կատարելուն կամ կատարումից ձեռնպահ մնալուն հարկադրելը[2]:

Ֆրանսիական քրեական օրենսդրությունն արդեն 20-րդ դարի սկզբին պատասխանատվություն էր սահմանում չորս տարբեր, միաժամանակ, սակայն, շատ ընդհանրություններ ունեցող հանցավոր այնպիսի արարքների համար, ինչպիսիք էին՝

1) extorsion՝ ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության միջոցով գույքային պարտավորություն ստանձնելու ստորագրություն տալուն հարկադրելը,

---

[1]Տե՛ս Шишкин А. Д. Сравнительно-правовой анализ регулирования ответственности за вымогательство в зарубежном уголовном законодательстве "Международное уголовное право и международная юстиция", 2008, N 4:

[2]Տե՛ս նույն տեղում:

2) chantage՝ անձի մասին արատավորող կամ անձի համար անցանկալի հետևանքներ առաջացնող տեղեկություններ հրապարակելու գրավոր կամ բանավոր սպառնալիքով գույք կամ գույքային պարտավորություն ստանձնելու ստորագրություն տալու պահանջ,

3) concussion՝ պաշտոնեական շորթում,

4) menaces՝ սպանության կամ անձի դեմ ուղղված այլ ոտնձգության սպառնալիքով դրամական միջոցներ տրամադրելու կամ այլ գույքային բնույթ ունեցող գործողություն կատարելու պահանջ[1]:

Ռուսաստանի քրեական իրավունքում շորթման հասկացությունը հանդիպում է 1845թ. «քրեական և ուղղիչ պատիժների մասին» իրավական ակտի 406-րդ հոդվածում, որի համաձայն այն սահմանվում էր որպես գերագույն աստիճանի ագահություն (высшая степень лихоимства)[2]: Այս սահմանման տակ հասկացվում էին տարբեր տեսակի ճնշումները՝ ուղղված նյութական բարիքների ստացմանը (եկամուտ, նվերներ և այլն):

Ներկայումս շորթման հասկացությունը տարբեր երկրներում ունի տարբեր դրսևորումներ՝ պայմանավորված այդ երկրների իրավական համակարգերի առանձնահատկություններով, բայց, այնուամենայնիվ, շորթումը բնութագրվում է որպես դիտավորությամբ կատարվող շահադիտական-բռնի հանցագործություն: Սա է պատճառը, որ քննարկվող հանցակազմը, ուսումնասիրված երկրների քրեական օրենսգրքերում, որպես կանոն, ավազակային հարձակումների հետ միասին զետեղված է նույն բաժնում և հանդիսանում է կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի կարևորագույն մասը:

Մինչ արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսգրքերով նախատեսված շորթման հասկացությանն անդրադարձ կատարելը, հարկ է նկատել, որ մի շարք պետություններում շորթումը և շանտաժը նախատեսված են առանձին հանցակազմերով, այսինքն՝ շանտաժը ձևակերպված է որպես ինքնուրույն հանցագործություն: ԼՂՀ, ինչպես նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքերում շանտաժ հասկացությունը հանդիպում է մի քանի հոդվածներում (ԼՂՀ քրեական օրենսգրքի 138-րդ, 365-րդ, 376-րդ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 140-րդ, 340-րդ, 350-րդ հոդվածներ), սակայն դրա բովանդակությունը որևէ հոդվածում չի բացահայտվում: Այս պայմաններում հարց է առաջանում, թե ի՞նչ հարաբերակցության մեջ են գտնվում շանտաժն ու շորթումը, դրանք նույնական կամ ընդհակառակը՝ լիովին տարբեր հասկացությունն՞ե՞ր են, թե՞ շանտաժը կազմում է շորթման հասկացության բաղկացուցիչ մասը:

Որպես օրինակ՝ նշենք, որ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի երրորդ գրքի երկրորդ գլխում առանձնացված են երկու բաժիններ, որոնցից առաջինը վերնագրված է՝ «շորթման մասին», երկրորդը՝ «շանտաժի մասին»: Հոլանդիայի քրեական օրենսգրքի 23-րդ բաժինը վերնագրված է՝«շորթում և շանտաժ», Թունիսի քրեական օրենսգրքի երրորդ բաժինը՝ «շորթում, շանտաժ, յուրացում, սնանկություն[3]»:

Շորթման և շանտաժի առավել մանրակրկիտ և ամբողջական հասկացությունները հանդիպում են Ֆրանսիայի 1992թ.-ի քրեական օրենսգրքում: Վերջինիս 312-1 հոդվածի համաձայն՝շորթումը բնութագրվում է որպես գործողություն, որը բռնության գործադրման, բռնության գործադրման սպառնալիքի կամ հարկադրանքի միջոցով ուղղված է անձի պարտավորության ստանձմանը կամ ինչ-որ բանից հրաժարվելու ստորագրության, գաղտնի տեղեկատվության, դրամական միջոցների, նյութական արժեքների կամ ցանկացած գույքի ստացմանը:

Քննարկվող հոդվածի դիսպոզիցիայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ առաջին հերթին այս սահմանմամբ մանրակրկիտ նկարագրված են ոտնձգության առարկան, ինչպես նաև հանցագործության օբյեկտիվ կողմի երկընտրելի գործողությունները: Շորթման առարկա կարող

[1]Տե՛ս Фойницкий И. Я. Курс уголовного право. Часть Особенная. Петроград, 1916. էջեր 243 – 244:

[2]Տե՛ս Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. СПб., 1845:

[3]Տե՛ս Шишкин А.Д.Регламентация ответственности за вымогательство в уголовных кодексах зарубежных стран (особенности конструирования состава и построения санкции)Российская юстиция. 2007. № 2. էջեր 71-74:

են հանդիսանալ՝ որոշակի գույքային իրավունքներ վերապահող փաստաթղթերը, որոնցում պետք է ստորագրի տուժողը, հանցավորի համար շահավետ պարտավորությունները, որոնք պետք է իր վրա վերցնի տուժողը, գույքային իրավունքները, որոնցից տուժողը պետք է հրաժարվի հօգուտ հանցավորի, գաղտնի տեղեկատվությունը, որոշակի արժեքներ՝ գույք, դրամական միջոցներ:

Այս առումով Ն.Ե.Կռիլովան նշում է, որ շորթումը սեփականության դեմ ուղղված հանցավոր արարքների շարքում նախատեսելը, լիարժեք չի համապատասխանում օրենսգրքում տրված դրա սահմանմանը: Նրա կարծիքով, շորթումը կարող է ուղղված լինել ինչ-որ անձից ստորագրություն ստանալուն, բայց փաստաթղթի տեսակը, որի վրա պետք է լինի անձի ստորագրությունը, կամ դրա ստորագրման հետևանքները չեն նշվում: Դրանք, իհարկե, կարող են ուղղված լինել գույքային իրավունքների ստացմանը, սակայն դրանց բնույթը՝ գույքային կամ ոչ գույքային՝ օրենսդրի կողմից հստակ սահմանված չէ: Շորթման նպատակը կարող է լինել նաև գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների ստացումը և հատկանշական է, որ գաղտնի տեղեկատվության տեսակը ևս չի նշվում, ուստի պարզ չէ, թե ինչպիսի՞ գաղտնիքի մասին է խոսքը՝ առևտրային, բանկային, պետական, անձնական կյանքին վերաբերող, թե՞ խոսքը գնում է ցանկացած տեղեկության մասին, որը անձը ցանկանում է գաղտնի պահել երրորդ անձանցից[1]:

Ինչ վերաբերում է օբյեկտիվ կողմին, ապա տուժողի կամքի ճնշումը կարող է իրականացվել բռնության իրական գործադրմամբ, դրա գործադրման սպառնալիքով կամ հարկադրանքով, ընդ որում, գործադրվող բռնությունը չպետք է վտանգավոր լինի կյանքի կամ առողջության համար: Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքում քննարկվող նորմը, ի տարբերություն ԼՂՀ քրեական օրենսգրքի նույնաբովանդակ նորմի, չի կոնկրետացնում բռնության կամ սպառնալիքի հասցեատերերի շրջանակը, բացը լրացվում է դատական պրակտիկայով և քրեական իրավունքի տեսությամբ, համաձայն որոնց՝ ընդունելի է քննարկվող նորմի լայն մեկնաբանությունը. այսինքն՝ բռնությունը, կամ դրա գործադրման սպառնալիքը կարող է ուղղված լինել և՛ տուժողի, ՛և նրա մտերիմների դեմ[2]:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգիրքը շորթման հասարակ տեսակի համար նախատեսում է 7 տարի ժամկետով ազատազրկման ձևով և տուգանքով:

Շորթման հանցակազմը նմանատիպ ձևակերպմամբ հանդիպում է նաև Հոլանդիայի քրեական օրենսգրքում, որի հասարակ տեսակի համար սահմանվում է պատիժ՝ մինչև ինը տարի ազատազրկման ձևով կամ հինգերորդ կարգի տուգանքով:

Շորթման օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշները նույնաբովանդակ ձևակերպումներով հանդիպում են նաև Շվեյցարիայի, Լեհաստանի, Սան-Մարինոյի, Ճապոնիայի քրեական օրենսգրքերում:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգիրքի քննարկվող գլխի հաջորդ հոդվածները նվիրված են շորթման որակյալ հանցակազմերին: Մասնավորապես՝ շորթումը համարվում է ծանրացնող հանգամանքներում կատարված, եթե՝

- դրան նախորդել, ուղեկցել կամ հաջորդել են բռնի գործողություններ, որոնք հանգեցրել են այլ անձի աշխատունակության լրիվ կորստի, սակայն ոչ ավել քան ութ օրով,
- կատարվել են անձի անօգնական վիճակն օգտագործելով (պայմանավորված տարիքով, ֆիզիկական կամ հոգեկան արատով, հիվանդությամբ և այլն):

Այս դեպքերում շորթումը պատժվում է 10 տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և տուգանքով:

Այն դեպքում, երբ շորթմանը կատարվել կամ դրան նախորդել կամ հաջորդել են բռնի գործողություններ, որոնք հանգեցրել են այլ անձի աշխատունակության լրիվ կորստի, սակայն ութ օրից ավել ժամկետով, ապա անձը պատժվում է 15 տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և տուգանքով:

---

[1]Տե՛ս Крылова Н. Е. Основные черты нового Уголовного кодекса Франции. М., 1996:

[2]Տե՛ս նույն տեղում

Համեմատության համար նշենք, որ Շվեյցարիայի քրեական օրենսգիրքը համանման արարքի համար նախատեսում է մինչև տասը տարի ժամկետով ազատազրկում՝ խիստ ռեժիմում:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգիրքը 20 տարի ժամկետով ազատազրկում է նախատեսում այն դեպքի համար, երբ շորթմանը նախորդել, հաջորդել կամ ուղեկցել են բռնի գործողություններ, որոնք հանգեցրել են այլ անձի քրոնիկ հիվանդության կամ խեղման:

Ամենախիստ պատիժը նախատեսված է այն դեպքերի համար, երբ հանցավորը իր հանցավոր մտադրությունը ցանկանում է իրագործել զենքի միջոցով: Զենքի գործադրմամբ, կամ դրա գործադրման սպառնալիքով շորթման կատարման դեպքում անձին սպառնում է 30 տարի ժամկետով ազատազրկում և տուգանք: Հետաքրքրական է, որ այս ծանրացնող հանգամանքը վերաբերելի է նաև այն դեպքերին, երբ հանցավորը նույնիսկ զենքի գործադրման սպառնալիք չի տալիս, սակայն նրա վրա՝ աչքի համար տեսանելի մասում, առկա է զենք, որը կրելու համար պահանջվում է օրենքով սահմանված կարգով թույլտվության առկայություն, կամ որի կրումը արգելված է: Այսինքն, հանցավորի մոտ զենքի առկայությունը նույնիսկ, մեծացնում է վերջինիս հանրային վտանգավորությունը, որպիսի պայմաններում նրա արարքը պետք է ավելի խիստ պատժվի:

Հատկանշական է, որ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգիրքը պրակտիկ անչափ կարևոր նշանակություն ունեցող նորմ է նախատեսում կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի տեսանկյունից: Օրենսգրքում երեք մասերից բաղկացած առանձին հոդված է նախատեսված, որը վերաբերում է կազմակերպված խմբի (բանդայի) կողմից շորթման կատարմանը:

Այսպես՝ շորթումը, որը կատարվել է կազմակերպված խմբի (բանդայի) կողմից, պատժվում է 30 տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և տուգանքով, եթե դրան նախորդում, ուղեցում, կամ հաջորդում են բռնի գործողություններ, որոնք հանգեցրել են այլ անձի քրոնիկ հիվանդության կամ խեղման, պատժվում է ցմահ ազատազրկմամբ և տուգանքով, եթե կատարվել է զենքի գործադրմամբ, կամ դրա գործադրման սպառնալիքով զենք կրելու իրավունք չունեցող անձանց կողմից:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգիրքը ևս մեկ՝գործնականում արարքի որակման համար կարևոր նորմ է պարունակում այն դեպքերի համար, երբ շորթումը չի կատարվում բռնությամբ, սակայն դրանից հետո բռնություն է գործադրվում պատասխանատվությունից խուսափելու կամ փախուստը հեշտացնելու նպատակով: Այս՝ շորթմանը հաջորդող բռնությունը, օրենսդիրը դիտարկում է որպես շորթման հանցակազմի կառուցվածքային բաղադրատարր: Համանման նորմ նախատեսված է նաև ավազակային հարձակումների համար: Հարկ է նկատել, որ նման իրավիճակների համար ԼՂՀ քրեական օրենսգիրքը կոնկրետ կարգավորում չի պարունակում, սակայն մեր պետության իրավակիրառ գործունեության ընթացքում ձևավորված պրակտիկան էապես տարբերվում է, Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքով սամանված մոտեցումից: Շորթմանը հաջորդած արարքները, ԼՂՀ քրեական օրենսդրությանը համապատասխան, որակվում են առանձին՝ հանցագործությունների համակցության կանոններով՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ շորթումը ԼՂՀ քրեական օրենսգրքում նախատեսված է ձևական հանցակազմով և ավարտված է համարվում հանցավորի կողմից տուժողին համապատասխան պահանջը ներկայացնելու պահից:

Գերմանիայի քրեական օրենսգրքում շորթման համար պատասխանատվությունը նախատեսված է «Ավազակություն և շորթում» գլխում: Համաձայն 253-րդ պարագրաֆի՝ անձը, ով իր կամ երրորդ անձի ապօրինի հարստացման նպատակ հետապնդելով, որևէ գործողությամբ, բռնությամբ կամ էական վնաս հասցնելու սպառնալիքով հարկադրում է այլ անձի կատարել գործողություններ, հանդուրժել անհարմարություն կամ հրաժարվել ինչ-որ բանից, դրանով վնաս հասցնելով նրա կամ այլ անձի գույքին, պատժվում է մինչև հինգ տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և տուգանքով:

Ինչպես տեսնում ենք հանցագործության հիմնական օբյեկտը սահմանված է հստակ, այն է՝ տուժողի կամ երրորդ անձի սեփականությունը: Լրացուցիչ անմիջական օբյեկտի դերում հանդես է գալիս տուժողի առողջությունը: Ինչ վերաբերում է տուժողին էական վնաս հասցնելու

սպառնալիքին, ապա հանցակազմի վերլուծությունից այնքան էլ պարզ չէ, թե էական վնասը վերաբերում է գույքային շահերին վնաս հասցնելու՞ն, թե՞ հոգեկան բռնությանը: Գրականության մեջ կարծիք կա, որ այս դեպքում խոսքը գնում է միայն հոգեկան բռնության մասին, քանի որ դրա մասին է վկայում 20-րդ գլխում համախմբված հանցագործությունների բնույթի և այս հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանի վերլուծությունը[1]:

Ինչ վերաբերում է բռնությանը, ապա այն հասարակ հանցակազմի դեպքում պետք է լինի առողջության կամ կյանքի համար ոչ վտանգավոր: Ցանկալի արդյունքին հասնելու համար բռնություն գործադրելու կամ տուժողին էական վնաս հասցնելու սպառնալիքը կարող են շորթման օբյեկտիվ կողմի հատկանիշներ հանդիսանալ, եթե դրանք առանձին վերցրած իրենց բնույթով պարսավելի, դատապարտելի են[2]:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ շորթումը նախատեսված է նյութական հանցակազմով և ավարտված է համարվում տուժողի կամ երրորդ անձի գույքին վնաս հասցնելու պահից: Այդ է պատճառը, որ Գերմանիայի քրեական օրենսգիրքը առանձին նորմով պատասխանատվություն է սահմանում շորթման փորձի համար:

Հարկ է նշել, որ շորթումը նյութական հանցակազմի ձևով նախատեսված է նաև Ճապոնիայի, Լեհաստանի, Թունիսի քրեական օրենսգրքերում:

Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի 255-րդ պարագրաֆը հետաքրքրական նորմ է նախատեսում, որը վերաբերում է կյանքի համար վտանգավոր բռնության կամ դրա գործադրման սպառնալիքով շորթման կատարմանը: Համաձայն այդ նորմի՝ եթե շորթումը կատարվում է բռնության գործադրմամբ կամ տուժողի կյանքին կամ առողջությանը իրական վնաս հասցնելու սպառնալիքով, անձը ենթակա է պատասխանատվության կողոպուտի համար:

ԱՄՆ-ի իրավական համակարգի յուրահատկությունը, այն է՝ առանձին նահանգներում քրեական օրենսգրքերի առկայությունը, պայմանավորում է շորթման համար պատասխանատվության կարգավորման հատուկ մոտեցումը: Հարկ է նշել, սակայն, որ, հաշվի առնելով շորթման բարձր վտանգավորությունը, այն, որպես ինքնուրույն հանցակազմ, ձևակերպվում է «Կազմակերպված հանցավորության վերահսկողության մասին» 1970 թվականի օրենքում: Շորթումը ներառված է կազմակերպված հանցավորությունը ձևավորող հանցավոր արարքների համակարգում, որը ինչպես նշված է օրենքի նախաբանում՝ «… ստանում է իր իշխանության զգալի մասը՝ օգտագործելով ապօրինի եղանակով ձեռք բերած եկամուտները: Այդ փողերը և իշխանությունը խաթարում են ամերիկյան տնտեսական համակարգի կայունությունը, օգտագործվում են օրինական բիզնեսում ներդրումներ անելու համար, ժողովրդական գործընթացի խափանման և կոռումպացման համար: Կազմակերպված հանցավորությունը խաթարում է պետության և երկրի քաղաքացիների բարօրությունը:»: Ընդ որում, պետք է հաշվի առնել, որ շորթումը, «Կազմակերպված հանցավորության վերահսկողության մասին» ԱՄՆ օրենքի §1961-ի համաձայն, ընդգրկված է Ա խմբի հանցագործությունների (սպանություն ծանրացնող հանգամանքներում, մարդկանց առևանգում, մոլախաղեր, ավազակություն, կաշառակերություն, թմրանյութերի ապօրինի շրջանառություն և այլն) շարքում՝ որպես հանրային բարձր վտանգավորություն ունեցող հանցագործություն:

Ինչ վերաբերում է շանտաժի հանցակազմին, ապա հարկ է նկատել, որ ուսումնասիրված բոլոր այն դեպքերում, երբ շանտաժը նախատեսված է առանձին հանցակազմով, դրա առարկան նույնանում է շորթման առարկայի հետ: Այսպես՝ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքում առկա շանտաժի հանցակազմի առարկան, տառացի կրկնում է շորթման առարկայի սահմանումը: Շորթման հանցակազմից այն տարբերվում է միայն օբյեկտիվ կողմի կատարման եղանակով: Ի տարբերություն շորթման, որի դեպքում տուժողի կամքի վրա ներգործությունը իրականացվում է բռնության իրական գործադրմամբ, դրա գործադրման սպառնալիքով կամ հարկադրանքով, շանտաժի դեպքում անձի կամքի վրա ներգործությունը կատարվում է պատիվն ու

[1]Տե՛ս Кузнецова Н., Вельцель Л. Уголовное право ФРГ. М., 1980. Wessels J.

[2]Տե՛ս Wessels J. Strafrecht, Allgemeiner Teil. Karlsruhe, 1978.

արժանապատվությունը նվաստացնող տեղեկություններ հայտարարելու սպառնալիքով, կամ նրան այդպիսի հատկանիշներ վերագրելով: Շանտաժի հասարակ հանցակազմը պատժվում է 5 տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և տուգանքով, իսկ եթե հանցավորը իրագործում է իր սպառնալիքը, ապա ազատազրկման ձևով պատիժի չափը մեծանում է՝ դառնալով 7 տարի:

Հոլանդիայի քրեական օրենսգիրքը ևս հստակ կերպով տարբերակում է շորթման և շանտաժի հանցակազմերը: Հետաքրկրական է, սակայն, այն հանգամանքը, որ շանտաժը, որպես նվազ հանրային վտանգավորություն ունեցող հանցագործություն, նախատեսված է մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող գործերի շարքում: Հոլանդիայի քրեական օրենսնգրքի հոդված 318-ում ասվում է. «Անձը, որը իր կամ ուրիշի համար ապօրինի եկամուտներ ստանալու նպատակով ստիպում է այլ անձին տալ իրեն կամ մասնակիորեն իրեն պատկանող, կամ երրորդ անձին պատկանող ցանկացած գույք, ստանձնել պարտավորություն, հրաժարվել հավակնություններից, կամ կոմերցիոն գաղտնի տեղեկությունների մատչելիություն ապահովել, մեղադրվում է շանտաժի մեջ և ենթակա է մինչև 3 տարի ժամկետով ազատազրկման կամ 5-րդ կատեգորիայի տուգանքի»[1]:

Շանտաժի ինքնուրույն հանցակազմը հանդիպում է նաև Թունիսի քրեական օրենսգրքում, որի օբյեկտիվ կողմը ևս հանդիսանում է անձի մասին արատավորող տեղեկությունների տարածման սպառնալիքը՝ գրավոր կամ բանավոր եղանակով: Ընդ որում, այս հոդվածը շանտաժի առարկայի բացահայտման համար հղում է կատարում շորթման հանցակազմին՝ նույնացնելով դրանք:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ հարկ է նկատել, որ քննարկված քրեական օրենսգրքերում շորթումը ձևակերպված է որպես շահադիտական-բռնի ագրեսիվ ոտնձգություն, պահանջ՝ ամրապնդված բռնության սպառնալիքով, իսկ շանտաժը՝ պահանջ՝ամրապնդված անձի պատիվն ու արժանապատվությունը ոտնահարող տեղեկություններ տարածելու սպառնալիքով[2]: Ուշագրավ է, որ շորթման համար նախատեսված քրեաիրավական սանկցիաները տարբեր երկրներում ծայրաստիճան տարբեր են: Համեմատության համար նշենք, որ, օրինակ՝ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքով շորթման հասարակ և որակյալ հանցակազմերի համար սահմանված ազատազրկման ձևով սանկցիաների չափը միջինը երկու անգամ գերազանցում է նմանատիպ արարքների համար ԼՂՀ քրեական օրենսգրքի սանկցիաների չափը: Որոշ պետություններում շորթման որոշ որակյալ հանցակազմերի համար նախատեսվում է նույնիսկ ցմահ ազատազրկում, լայն կիրառություն ունի նաև տուգանքի և գույքի բռնագրավման՝ որպես լրացուցիչ պատիժների նշանակումը:

Արտասահմանյան երկրների՝ վերը քննարկված շորթման հանցակազմերի համադրական վերլուծության արդյունքում, հարկ է ընդգծել, որ ԼՂՀ քրեական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմը խնդրահարույց է այնքանով, որ օբյեկտիվ կողմի մասը կազմող երկընտրելի գործողությունների սպառիչ թվարկումը անհարկի նեղացնում է հոդվածի կիրառման շրջանակը: Բանն այն է, որ քիչ չեն իրավիճակները, երբ հանցավորը իր պահանջը ներկայացնում է այլ ձևով, քան նշված է հանցակազմի դիսպոզիցիայում, ինչի հետևանքով վերջինիս արարքը դուրս է մնում այս հոդվածի կարգավորման տիրույթից: Ներկայիս կարգավորման պայմաններում շորթման հանցակազմի շրջանակներում անօրինական պահանջի ամրապնդմանն ուղղված սպառնալիքները հետևյալն են՝ ա)տուժողի կամ նրա մերձավորի նկատմամբ բռնության կիրառման սպառնալիք, բ) տուժողին կամ նրա մերձավորին պատկանող գույքը ոչնչացնելու կամ վնասելու սպառնալիք, գ) տուժողի կամ նրա մերձավորի մասին արատավորող կամ տուժողի կամ նրա մերձավորի իրավունքներին ու օրինական շահերին էական վնաս պատճառող տեղեկություններ հրապարակելու սպառնալիք:

Այսինքն, եթե գույքի, գույքային իրավունքի փոխանցման կամ գույքային բնույթի այլ գործողությունների կատարման պահանջը տեղի է ունեցել, սակայն սպառնալիք, որպես

[1]Տե՛ս Уголовный кодекс Голландии. СПб., 2001. էջ 398

[2]Տե՛ս Уголовное законодательство зарубежных стран Англии, США, Франции, Германии, Японии: Сборник законодательных материалов / Под ред. И. Д. Козочкина. М., 1998

այդպիսին, չի եղել, կամ այն կրել է այլ բնույթ, քան նշված է հոդվածի դիսպոզիցիայում, նշանակում է, որ անձի արարքը քննարկվող հանցակազմով չի կարող որակվել: Խնդրի լուծումը կարող է իրականացվել քննարկվող հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի ընդլայնման միջոցով: Գտնում ենք, որ Օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի դիսպոզիցիան «(...) գույքը ոչնչացնելու (վնասելու) սպառնալիքով» բառերից հետ անհրաժեշտ է լրացնել «կամ հարկադրանքի այլ եղանակներով» բառերով:

Անդրադառնալով քննարկվող հանցակազմի որակյալ հատկանիշներին՝ հարկ է քննարկել հոդվածում հանցակազմի այնպիսի ծանրացնող հանգամանքի առկայության անհրաժեշտությունը, ինչպիսին է զենք կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաներ գործադրելով շորթման կատարումը: Բանն այն է, որ հանցավորի մոտ զենքի առկայությունը, ինքնին, էապես մեծացնում է վերջինիս հանրային վտանգավորությունը, քանի որ տվյալ պայմաններում հնարավոր չէ բացառել զենքի գործադրման իրական հնարավորությունը: Բացի այդ, հանցավորի մոտ զենքի առկայության պայմաններում տուժողի հնարավոր վարքագծի ընտրության սահմանները նեղանում են, ընդհուպ զրոյանում են, քանի որ տուժողը, քաջ գիտակցելով զենքի գործադրման հնարավորությունը, ականջալուր է լինում հանցավորի պահանջներին: Ակներև է, որ այս արարքը ունի առավել բարձր հանրային վտանգավորություն, քան շորթման հասարակ հանցակազմը:

Կարծում ենք, որշորթման տարբեր դրսևորումների համար դիֆերենցված պատասխանատվություն սահմանելու տեսանկյունից անչափ կարևոր է զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ շորթման կատարումը նախատեսել որպեքս քննարկվող հանցակազմի ծանրացնող հանգամնք, ինչը, անշուշտ, կապահովի պատժի չափի որոշման հարցում արդարացված տարբերակված մոտեցումը անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելիս:

Ինչ վերաբերում է շանտաժին, և այն առանձին հանցակազմով նախատեսելու նպատակահարմարությանը, կարծում ենք, որ նման անհրաժեշտությունը բացակայում է, մասնավորապես՝ այն պատճառաբանությամբ, որ արդարացի չէ նույնաբովանդակ արարքների որակման հարցում նման տարբերակված մոտեցումը, հատկապես այն դեպքում, երբ քննարկված բոլոր արտասահմանյան պետությունների օրինակներում շորթման և շանտաժի առարկաները ամբողջովին նույնական են: Նման պայմաններում հարց է առաջանում, թե որքանով է արդարացված անձին արատավորող տեղեկություններ տարածելու սպառնալիքի դեպքում հանցավորի արարքի առավել մեղմ հանցակազմով որակումը, եթե սպառնալիքի այս տեսակը ոչ պակաս քան բռնության կամ գույքը ոչնչացնելու սպառնալիքը կարող է ազդել տուժողի վրա՝ առաջացնելով վախ և տագնապ, օգնելով հանցավորին հասնել իր համար ցանկալի արդյունքին: Ուստի գտնում ենք, որ միայն սպառնալիքի եղանակի տարբերությամբ պայմանավորված անջատ հանցակազմի առկայությունը, ինչպես նաև սանկցիայի նման տարբերությունը արդարացված չէ,քանի որ սպառնալիքի բոլոր եղանակներն էլ միտված են նույն հետևանքի առաջացմանը:

Միաժամանակ, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է ԼՂՀ քրեական օրենսգրքում «շանտաժ» հասկացության բացահայտումը՝որպեսանձի կամ նրա մերձավորի մասին արատավորող կամ անձի կամ նրա մերձավորի իրավունքներին ու օրինական շահերին էական վնաս պատճառող տեղեկություններ հրապարակում, ինչը կնպաստի քննարկվող երևույթի նկարագրության միասնականաության ապահովմանը:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Էրիկ Արզումանյան - ԱրՊՀ իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, ի.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, Գ.Ս.Ղազինյանը: